

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE
ANNO 1919

PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ IESAISTĪTO
VISPĀRIZGLĪTOJOŠO MĀCĪBU PRIEKŠMETU PEDAGOGU
KOMPETENCES PAAUGSTINĀŠANA

Dmitrijs Oļehnovičs

Divas sabiedriski ekonomiskās sistēmas pēc Otrā pasaules kara.

Materiāls izstrādāts

ESF Darbības programmas 2007. - 2013.gadam „Cilvēkresursi un nodarbinātība”

prioritātes 1.2. „Izglītība un prasmes”

pasākuma 1.2.1. „Profesionālās izglītības un vispārējo prasmju attīstība”

aktivitātes 1.2.1.2. „Vispārējo zināšanu un prasmju uzlabošana”

**apakšaktivitātes 1.2.1.1.2. „Profesionālajā izglītībā iesaistīto pedagogu
kompetences paaugstināšana”**

Latvijas Universitātes realizētā projekta

**„Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārizglītojošo mācību priekšmetu pedagogu
kompetences paaugstināšana”**

(Vienošanās Nr.2009/0274/1DP/1.2.1.1.2/09/IPIA/VIAA/003,

LU reģistrācijas Nr.ESS2009/88) īstenošanai.

Rīga, 2011

1. Bipolārā sistēma pēc Otrā pasaules kara.

1.1.Kas sekmēja bipolārās sistēmas izveidi?

- **Divu lielvalstu – PSRS un ASV ar atšķirīgu ideoloģiju (komunisms, demokrātija) pastāvēšana.**
- **Baltijas okupācijas fakta un PSRS ietekmes pieauguma Austrumeiropā ignorēšana no Rietumu valstu puses pēc Otrā pasaules kara.**
- **Divu militāru organizāciju izveide: 1949.g.aprīlis – NATO, 1955.g. maijs – Varšavas līguma valstis.**

1.2.Aukstā kara izpausmes.

- PSRS un ASV bruņotās sacensība, sevišķi kodolieroču ražošanā.
- Konkurence starp ASV un PSRS kosmosa apgūvē: 1961.g. – padomju kara pilota *Jurija Gagarina* lidojums kosmosā; 1969.g. – amerikāņu astronauts *Nils Ārmstrongs* pirmais apmeklēja Mēness virsmu.
- Vācijas sadalīšana divās atsevišķās valstīs – Vācijas Federatīvā Republika (VFR, demokrātija), Vācijas Demokrātiskā Republika (VDR, sociālisms).
- 1961.g.augustā bija uzcelts Berlīnes mūris, kas kļuva par aukstā kara simbolu.

- Karību krīze 1962.g. – pasaule vistuvāk atradās Trešajam pasaules karam.

Iemesls: PSRS Fidela Kastro komunistiskā režīma atbalstam Kubas teritorijā izvietoja ~20 000 karavīru un vidējās darbības raķetes. ASV prezidents Dž. Kenedijs pieprasīja PSRS nekavējoties izvest no Kubas savus militāros spēkus.

Rezultāts: PSRS vadītājs N. Hruščovs apņēmās izvest militāros spēkus, ASV – neuzbrukt Kubai. Konflikta laikā starp Kremli un Balto namu tika izveidota tiešā sakaru līnija (“karstā līnija”).

PSRS vadītāja Ņ. Hruščova tikšanās ar ASV prezidentu Dž. Kenediju 1962.g.

Avots:[http://2.bp.blogspot.com/_TnL88Cikg7w/TVlelfZBbcl/AAAAAAAAALU/Kxm4A23nBYq/s1600/20100510194858%2521John Kennedy%252C Nikita Khrushchev 1961.jpg](http://2.bp.blogspot.com/_TnL88Cikg7w/TVlelfZBbcl/AAAAAAAAALU/Kxm4A23nBYq/s1600/20100510194858%2521John%20Kennedy%252C%20Nikita%20Khrushchev%201961.jpg)

- **ASV un PSRS mēģinājumi palielināt savu politisko ietekmi ar militāras intervences palīdzību:
1965. – 1973.g. ASV karavīru militāra darbība Vjetnamā;
1979. – 1989.g. PSRS karavīru darbība Afganistānā.**

PSRS karaspēks Afganistānā.

Avots: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e0/Evstafiev-afghan-apc-passes-russian.jpg>

2. Ekonomiskās attīstības tendences Rietumu valstīs pēc Otrā pasaules kara.

Otrais pasaules karš, kas bija aptvēris gandrīz visu pasauli, radīja daudz lielākus postījumus nekā pirmais pasaules karš. Visvairāk bija izpostīta Vācija, Polija, PSRS rietumu apgabali. Kopumā apmēram uz pusi bija samazinājies Eiropas ekonomiskais potenciāls. Eiropas demokrātisko valstu ekonomisko atveseļošanas sekmēja ASV finansiālā palīdzība – 1948. gadā kongress apstiprināja ASV valsts sekretāra Dž. Māršala plānu, kas paredzēja Eiropas rūpniecības sistemātisku atjaunošanu.

Pēc Otrā pasaules kara bija vērojama Rietumu valstu izteikta ekonomiska sadarbība. Par Rietumvalstu ekonomiskās integrācijas sākumu varētu uzskatīt 1951. gadā izveidoto Eiropas Ogļu un tērauda apvienību, kurā ietilpa Itālija, Francija, VFR, Beļģija, Luksemburga, Nīderlande. Integrāciju turpināja 1957. gadā minēto valstu dibinātā Eiropas ekonomiskā asociācija (EEA) jeb Kopējais tirgus. EEA dalībvalstis ieviesa brīvu darbaspēka un kapitāla plūsmu, izveidoja vienotu darba samaksas un sociālās aprūpes sistēmu. 1967. gadā abas organizācijas saplūda, izveidojot jaunu ekonomisku savienību - Eiropas Savienību (ES).

Par pēckara Rietumu valstu iezīmi kļuva valdības lomas pieaugums saimnieciskajā dzīvē – godīgas konkurences veicināšana, sabiedrisko preču un pakalpojumu nodrošināšana, sociālās apdrošināšanas sistēmas izstrāde u.c. Tai pat laikā valsts nenoteica ražošanas apjomu, neaizliedza brīvo iniciatīvu saimnieciskajā darbībā. Visas šīs pazīmes atbilst jauktajai ekonomikas sistēmai, kas lielākajā valstu daļā pastāv līdz mūsdienām.

50. gadu sākumā ekonomiskā situācija Rietumeiropā pamazām uzlabojās. Karš bija stimulējis tehnoloģiju modernizāciju, kas tika izmantotas miera laika vajadzībām. Arvien lielāku nozīmi cilvēku dzīvē ieguva elektroniskās tehnoloģijas – televīzija, ledusskapji, veļas mazgājamās mašīnas, magnetofoni, putekļsūcēji u.c. Nepieciešamība apstrādāt un uzglabāt lielu informācijas daudzumu kļuva par vienu no cēloņiem elektroniskās skaitļojamās mašīnas izgudrošanai (ESM). 1971. gadā tika uzbūvēts pirmais mikroprocesors, bet 1973. gadā – pirmais personālais dators. Par jaunu elektrības ieguves avotu kļuva atomelektrostacijas (AES). Strauji attīstījās arī transports un sakari. 50. un 60. gados vieglie automobiļi kļuva par Rietumeiropas cilvēku ikdienu. Attīstījās jaunas zinātņu nozares – kibernetika, ģenētika.

Tāpat kā iepriekšējos gados arī pēckara periodā valstu ekonomiskā attīstība nenoritēja vienmērīgi. ASV īpatsvars 80. gados sāka samazināties, bet pieauga Japānas loma. Rietumeiropas valstu vidū visstraujāk attīstījās VFR.

Saimnieciskās dzīves attīstība sociālistiskajās pasaules valstīs.

Līdzīgi Rietumu valstīm arī sociālistiskā bloka valstis pirmajos pēckara gados cīnījās ar kara seku likvidāciju, sagraudātās rūpniecības atjaunošanu, pirmās nepieciešamības preču trūkumu.

Pēc kara sociālistiskās valstis, sevišķi PSRS turpināja vai sāka (piem., Austrumeiropas valstis) saimniecisko dzīvi organizēt atbilstoši komandekonomikas sistēmas principiem – privātā sektora mazināšana vai likvidācija, valdības noteicošā ekonomikā, plānveida ekonomikas īstenošana (PSRS – piecgades), ražošanas apjoma un cenu noteikšana. Saimnieciskā dzīve PSRS, tāpat kā politiskā lielā mērā bija atkarīga no kompartijas vadītāju personības un uzskatiem. Piemēram, staļinisma laikā (līdz 1953.gadam) turpinājās pārmērīga smagās rūpniecības attīstība, piespiedu kolektivizācija PSRS rietumu apgabalos.

Savukārt, PSKP ģenerāļsekretārs N. Hruščovs mēģināja īstenot vairākas reformas, lai paaugstinātu padomju cilvēku dzīves līmeni: 1) Kazahijas neskarto stepju apgūšana, lai palielinātu lauksaimniecībai derīgo zemju platību, 2) plašas dzīvokļu celtniecības uzsākšana, 3) kukurūzas audzēšanas ieviešana, lai novērstu lopbarības trūkumu. 1961. gadā bija veikta arī naudas reforma, lai palielinātu rubļa nominālvērtību. Lai gan N. Hruščova reformas zināmā mērā mazināja PSRS preču deficītu, palielināja kolhoznieku ienākumus, daļēji atrisināja dzīvojamās platības trūkumu, tomēr pamatproblēmas saglabājās – preču pārdošana zem pašizmaksas, zema preču kvalitāte, nomenklatūras nozīmes saglabāšanās ekonomikā u.c.

70. gadu sākumā PSRS saimniecisko dzīvi raksturo stagnācija, bet 70. gadu beigās sāka arvien spilgtāk izpausties ekonomiskā lejupslīde – preču deficīts, garas cilvēku rindas veikalos, melnā tirgus attīstība, kur tika pārdotas Rietumos saražotās preces – džinsi, rokenrola skaņuplates u.c.

Kopumā jau 70. gados PSRS un citas sociālistiskā bloka valstis ievērojami atpalika no Rietumvalstīm preču kvalitātes, darba ražīguma, dzīves līmeņa un tehnoloģiju ziņā.

3. Sociālisma sistēmas sabrukums.

3.1. Kas sekmēja sociālistiskās sistēmas bojāeju?

- **PSRS un Austrumeiropas valstu ekonomiskā atpalcība no Rietumu valstīm (slēpta inflācija, preču deficīts u.c.).**
- **Militāra sāncensība, kurai tika tērēti lieli naudas līdzekļi.**
- **Sabiedrības un valsts varas atsvešināšanās (vilšanās sociālistiskajā iekārtā).**
- **Disidentu aktivizēšanās PSRS un Austrumeiropā (piem., 1980.g. Polijā tika izveidota neatkarīga arodbiedrība “Solidaritāte” ar L. Valensu priekšgalā).**

Neatkarīgās arodbiedrības “Solidaritāte” rīkotā demonstrācija Polijā, 20.gs.80. gadu sākums.

Avots:

http://www.europarl.europa.eu/multimedia/img/news/cont/20091104PHT63685/pict_20091104PHT63685.jpg

3.2. Mihaila Gorbačova pārbūves politikas raksturojums.

- **1985.g. M. Gorbačovs kļuva par PSKP CK ģenerāļsekretāru jeb PSRS vadītāju.**
- **Ekonomikā tika ieviesta saimnieciskā aprēķina sistēma, kas paredzēja centralizācijas mazināšanos, tirdzniecības kooperatīvu izveidi, zināmu valsts saimnieciskās dzīves liberalizāciju.**
- **Tika pasludināta “jauna politiskā domāšana” – nostāja, ka Rietumu valstis var būt sadarbības partneri.**
- **Atklātības princips – cenzūras mazināšanās, staļinisma un brežņevisma kritika.**

3.3.Pārbūves politikas sekas.

- **Komunistisko režīmu sabrukums Austrumeiropā (piem., 1989.g.9.novembrī krita Berlīnes mūris, bet 1990.g.3.okt. – VDR un VFR tika apvienotas valstī).**
- **PSRS republikās pieauga tieksme pēc suverenitātes.**
- **Antikomunistisko politisko un nacionālo kustību veidošanās padomju republikās (piem., Tautas Fronte Latvijā).**
- **1991.g.19.augustā Maskavā notika konservatīvo komunistisko spēku organizēts valsts apvērsums, kuru apspieda Krievijas demokrātiskie spēki ar B. Jeļcinu priekšgalā.**
- **1991.g.25.dec. – M. Gorbačovs oficiāli paziņoja par PSRS pastāvēšanas beigām. Līdz ar to sabruka arī bipolarārā sistēma.**

Literatūras saraksts.

- Anšmanis M. Politikas terminu vārdnīca. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1999.
- Berga I. Pārbaudes darbi jaunāko laiku vēsturē 12. klasei. – Rīga: Zvaigzne ABC, [B.g.].
- Goldmanis J. Latvijas un pasaules vēsture. Notikumi, jēdzieni, personības. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2007.
- Kinders H., Hilgemanis V. Pasaules vēstures atlants. No Lielās franču revolūcijas līdz mūsdienām. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2004. – 2. daļa.
- Klišāns V. Vēsture vidusskolai. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2005. – IV d.
- Klišāns V. Vēsture vidusskolai I-IV daļa. Skolotāja grāmata. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2008.
- Klišāns V. Vēsture vidusskolai IV daļa. Praktikums. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2010.
- Krieviņa V. Pasaules vēsture. Notikumi. Jēdzieni. Shēmas un kartes. Hronoloģija. – Rīga: Zvaigzne ABC, [B.g.].
- Kornvels R.D. Pasaules vēsture divdesmitajā gadsimtā. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1996.
- Misāne I. Uzdevumi 20. gadsimta pasaules vēsturē 12. klasei. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1998.
- Pasaules vēsture vidusskolai. Hrestomātija/atb. red. I. Misāns. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2004. – III d.
- Pasaules vēsture vidusskolai/atb. red. I. Misāns. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2003. – III d.